

Вашак, О., & Мартиросян, Л. (2019). Формування професійно-педагогічного іміджу працівників вищої школи. *Педагогічний дискурс*, 26, 38–43. (ISSN [2309-9127](#); eISSN [2313-8769](#)).

УДК 373.2.091.12:005.336.5

UDC 373.2.091.12:005.336.5

ОКСАНА ВАШАК,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Україна, Полтава, Полтавський національний педагогічний

університет імені В.Г. Короленка,

вул. Остроградського, 2)

OKSANA VASHAK,

candidate of pedagogical sciences,

(Ukraine, Poltava, Poltava national pedagogical university named after V. H. Korolenko,

Ostrogradskogo, str., 2)

ORCID: 0000-0002-7091-8242

ЛЮДМИЛА МАРТИРОСЯН,

кандидат філологічних наук, доцент

(Україна, Полтава, Українська медична стоматологічна академія,

вул. Шевченка, 23)

LUDMILA MARTIROSYAN,

candidate of philological sciences,

Ukraine, Poltava, Ukrainian Medical Stomatological Academy,

Shevchenko, str., 23)

ORCID: 0000-0003-0338-0240

Формування професійно-педагогічного іміджу працівників вищої школи

Formation of Professional Image of Teachers of Higher Educational

Establishments

У статті висвітлюються проблеми формування іміджу як головної складової професіоналізму педагога вищої школи; розкриваються особливості понять «імідж особистості», «педагогічний імідж», «професійний імідж»; визначається роль педагогічної іміджології у професійному становленні фахівця; пропонуються основні структурні компоненти формування професійно-педагогічного іміджу викладача; наголошується на важливості специфіки іміджу як невід'ємної частини професіоналізму в педагогічній діяльності; порушуються питання щодо створення позитивного іміджу сучасних закладів вищої освіти.

Ключові слова: *імідж, імідж особистості, професійно-педагогічний імідж, педагогічна іміджологія, заклад вищої освіти.*

The article deals with the problems of forming the image as the main component of professionalism at a higher educational institution, revealing the peculiarities of «personality image», «pedagogical image», «professional image» notions; the role of pedagogical imageology in a specialist professional formation is determined; the main structural components of the teacher's professional and pedagogical image formation are offered; emphasis is placed on the importance of the specificity of the image as an integral part of pedagogical activity professionalism; questions are raised about creating a positive image of higher education modern institutions. The purpose of the paper is to provide scientific substantiation of the importance of forming professional and pedagogical image of high school teachers.

The article covers the problem of the image of the teacher as the integrative quality of personality, synthesis of intellectual, linguistic, environmental and artistic culture. Revealed factors of personality forming-habilitary, image of environment, verbal image. Emphasizes the importance of studying the problem of specificity of the image of institution of higher education as an integral part of professionalism in its pedagogical activities. Emphasizes the importance of self-development and self-improvement to higher school teachers to increase the level of professional competence. Revealed importance of development creativity in the process of making pedagogical image. The importance of

owning a high level of pedagogical skills of specialists is emphasized, as demonstrated by the highest form of activity of a teacher, based on humanities and disclosed in the appropriate use of methods and means, the role of specialists as the main subjects of creating a positive image of higher education institutions is shown. The article presents some scientific achievements in imagology, where previously documented important problems and issues of personality professionals image of the educator, improving the professionalism of future professionals of the educational industry, forming the basics of positive pedagogical image, as well as psychological peculiarities of teacher`s competence in shaping own image.

Key words: *image, personality image, professional-pedagogical image, pedagogical imageology, institution of higher education.*

Вступ / Introduction. На сучасному етапі впровадження освітніх реформ, українська держава висуває високі вимоги до рівня професійної компетентності педагога нової формації – особистості, здатної до самовдосконалення, саморозвитку й креативності. Потреби ринку праці у компетентних працівниках спонукають педагогів до набуття ними вмінь гідно себе презентувати. Для цього майбутні фахівці ще у процесі здобуття вищої освіти мають створити відповідний професійний імідж. Саме тому формування власного професійного педагогічного іміджу є актуальною потребою сьогодення.

Мета і завдання / Aim and Tasks. Мета статті полягає в тому, щоб науково обгрунтованим шляхом довести важливість формування професійно-педагогічного іміджу фахівця у сучасних закладах вищої освіти; визначити завдання щодо розкриття основних понять досліджуваної проблеми «імідж», «особистісний імідж», «професійно-педагогічний імідж», оприаявити основні структурні компоненти формування професійно-педагогічного іміджу викладача вищого навчального закладу.

Професійно-педагогічний імідж не формується спонтанно, він є результатом цілеспрямованої роботи викладача над собою в тих умовах, де він працює. Тому велика увага нині приділяється процесу створення цілісного професійного іміджу.

Особливість його полягає в тому, що будь-який сучасний заклад педагогічної освіти в процесі своєї діяльності завжди формує власний імідж, який визначають фахівці. Саме вони є головним суб'єктом іміджу будь-якого навчального закладу незалежно від його підпорядкування, типів, форм власності, місця розташування, умов.

Теоретичні основи. Теоретичною основою нашої роботи є вітчизняні та зарубіжні наукові розвідки з проблем дослідження феномену іміджу педагога і головних умов його формування (В. Горчакова, Н. Гузій, Т. Довга, Т. Морєєва, Г. Почепцова, Л. Хавкіна, В. Шепель, та ін.); вдосконалення педагогічної майстерності, професіоналізму працівників вищої школи (І. Зязюн, О. Ковальова, О. Межеріцька, Р. Михайлішин, Ю. Палеха, С. Якушева, та ін.); вивчення психологічних особливостей формування власного іміджу педагога (В. Кан-Калик, О. Кононко, М. Котлярова та ін.); використання концептуальних засад професійно-педагогічної іміджології (Л. Браун, Ф. Джефкінс, Е. Семпсон, Дж. Ягер та ін.), запровадження ефективної самопрезентації професійного іміджу фахівця (М. Вудкок, Д. Френсіс та ін.).

Незважаючи на цілу низку напрацювань із вищезазначеної проблеми, розв'язання завдань щодо формування високого рівня професійної культури, гармонійного взаємозв'язку особистісних якостей і педагогічної майстерності майбутнього фахівця, вивчення шляхів формування його творчого стилю залишаються ще недостатньо вивченими. Крім того, впровадження досягнень іміджології відбувається стихійно, також не систематично вивчається специфіка іміджу викладача як невід'ємної частини професіоналізму в його педагогічній діяльності. Тому актуальною постає проблема створення іміджу як професійно важливої складової сучасного педагога.

Результати / Results. Слово «імідж» відоме з давніх часів. Трансформація його значення відбувалася досить часто і пов'язувалася з харизмою, репутацією, авторитетом, виглядом, самопрезентацією. У наш час поняття «іміджу» широко використовують у психології, соціології, політології, філософії та інших гуманітарних науках, а також різноманітних галузях суспільства. У фахових

джерелах поняття «іміджу» вважають багатоплановим, що відображає специфіку цього явища.

Для сучасного спеціаліста слово «імідж» тісно пов'язане з кар'єрним зростом, успіхом, популярністю, тому фахівець має бути компетентним у своїй діяльності, мати розвинену інтуїцію, схильність до пошуку нестандартних методів і прийомів у розв'язанні педагогічних завдань; бути цілеспрямованою та активною особистістю в пізнанні навколишнього середовища; займатися самоосвітою та саморозвитком.

Поділяючи погляди Г. Почепцова, науковець Л. Хавкіна визначає «імідж» як синтетичний образ, який складається у свідомості людей щодо конкретної особи, організації чи іншого соціального об'єкта, містить у собі значний обсяг емоційно забарвленої інформації про об'єкт сприйняття і спонукає до певної соціальної поведінки (Хавкіна Л., 2013).

Науковці П. Берд, В. Горчакова, А. Коркішко, Г. Почепцова, Т. Морєєва та ін. стверджують, як зазначає Л. Хавкіна, що внутрішня складова іміджу визначає стан людини, який впливає на її зовнішність, визначаючи мімічні та поведінкові реакції; іміджем називають набір значень та вражень від людини, стиль і форму поведінки, символічний образ суб'єкта, що створюється в процесі взаємодії, – це універсальний психологічний процес, що здійснюється кожною людиною при входженні до тієї чи тієї соціальної групи (Хавкіна Л., 2013).

Аналіз джерел із вищезазначеної проблеми дозволяє стверджувати, що імідж не є повністю сталою категорією – вона може змінюватися відповідно до вимог часу, суспільства, а також світогляду людини.

Обговорення / Discussion. Упродовж історичного розвитку іміджології було виділено основні складові іміджу. Серед них учені виділяють педагогічну майстерність; рівень професійної підготовки; авторитет педагога; педагогічну культуру; візуальну привабливість; вербальну та невербальну поведінку; манери й етикет; позицію суспільства та держави і т.ін.

Визначаючись із першою складовою іміджу – педагогічною майстерністю – зазначимо, що вона може проявлятися в діяльності, проте не завжди буде зводитися

лише до неї. На думку І. Зязюна, сутність майстерності полягає в самій особистості педагога, в його власному погляді, професійній позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей. Науковець наголошував, що майстерність – це вияв найвищої форми активності особистості педагога у професійній діяльності, активності, що ґрунтується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання й виховання (Зязюн І., 2008).

Згідно з критерієм змістового наповнення, відповідності його специфіці конкретної діяльності, виокремлюють імідж особистості. Імідж особистості тісно пов'язаний із такими поняттями, як ставлення, точка зору, репутація. У контексті досліджуваної проблеми, доцільною є думка науковців В. Шепель, Л. Хавкіної та ін. Вони зазначають, що особистий імідж – це явище, яке залежить від середовища. Він постає як оціночне ставлення до певної групи людей, їхньої реакції на особу, її поведінку та вчинки. На формування іміджу впливають такі якості, як виховання, ерудиція, рівень освіти та педагогічної майстерності. Як самопрезентація імідж також потребує таких здібностей, як комунікабельність, емпатичність, рефлексивність та врівноваженість (Хавкіна Л., 2013).

Особистісний імідж педагога зумовлено зовнішніми і внутрішніми факторами, що розкривають його образ на основі особливих індивідуальних якостей і сприяють підвищенню ефективності педагогічної діяльності (Марєєва Т., 2017).

Науковці В. Кан-Калик, О. Кононко, М. Котлярова, О. Межерицька, Л. Мітіна, С. Ромашина та інші наголошували на значущості особистісного іміджу педагога і вважали за необхідне розуміння педагогом того, що власний позитивний образ є не менш важливим в усьому освітньому просторі (Межерицька О., 2010). На нашу думку, в більшості випадків позитивний особистий імідж – результат правильності вибору тієї чи тієї моделі поведінки. Щоб підвищити рівень професійного іміджу, педагог повинен завжди проявляти творчість і креативність, від яких залежить стиль поведінки і взаємовідносин із аудиторією та рівень педагогічної майстерності. Це дає можливість довести роль другого складника

іміджу – професійної підготовки, яка повинна закладатися ще під час навчання і поліпшуватися впродовж усієї педагогічної діяльності, удосконалюючи при цьому професійний досвід, компетентність і фаховість.

Дослідники у своїх наукових розвідках звертають увагу на ту особливість, що в іміджі педагога особистісні якості, риси характеру, елементи зовнішнього вигляду тісно переплетені з його професійними здібностями. Це дозволяє розглядати педагогічний імідж у двох аспектах: індивідуальному, притаманному кожному окремому педагогові, та у професійному, так званому образі-зразку представника освітньої галузі (Марєєва Т., 2017).

Найголовнішою функцією іміджу спеціаліста є професійний імідж – адаптація людини до професійного середовища. Поняття «професійний імідж» спеціаліста є багатогранним. У наукових джерелах його розглядають із декількох позицій. По-перше, специфіка умов, у яких працює фахівець, диктують чіткі професійні правила, по-друге, кожен фахівець є особистістю і має свій власний імідж, який не завжди може відповідати тій чи тій професії. Якщо так, то потрібно адаптувати власний імідж до професійного стандарту. Лише тоді, за умови успішної адаптації, можна стверджувати про наявність професійного іміджу.

В іміджології як науці зазначено, що професійний імідж педагога цілеспрямовано формується під час професійної діяльності, а фундаментом для його створення є імідж особистості – образ, що утворюється під впливом багатьох факторів у процесі інтерсуб'єктної взаємодії. Науковець Т. Довга виділяє поняття особистісно професійного іміджу педагога як комплексну характеристику, що інтегрує його особистісні та професійні риси. Функціонує він завдяки дії зовнішніх і внутрішніх чинників (Довга Т., 2015).

Як зазначають В. Шепель, Н. Гузій, імідж – це збірне поняття, у створенні якого досить важливими чинниками є природні якості людини, її життєвий досвід, отримане виховання та освіченість; педагогічний імідж як полісемантична категорія, що характеризує стиль професійно-педагогічної діяльності, манеру спілкування, вміння індивідуалізувати свій образ, надавати йому естетичної

виразності, акумулювати найкращі якості людини, інформаційний потенціал особистості, що і є результатом постійної роботи над собою (Шепель В., 2002).

Однією з найважливіших складових професійної компетентності педагога є його професійно-педагогічний імідж, який потрібно розглядати у тісному взаємозв'язку з професійними, моральними, естетичними й етичними нормами поведінки, виробленими суспільством. Тому робота над створенням іміджу педагога вимагає наполегливої систематичної праці. Необхідно з'ясувати, що являє собою професійний імідж і в чому полягає інтеграція між цим поняттям та методами навчання. Основним завданням фахівця стає робота над формуванням власних якостей і рис, які б відповідали сучасному образу педагога.

Рівень професійних якостей завжди буде впливати на рівень авторитету педагога як наступної складової іміджу. Це дуже важлива складова, адже авторитет педагога – це завжди довіра, впевненість, можливість поспілкуватися. Інколи може пройти багато часу для того, щоб набути авторитету, проте це дає можливість педагогу підніматися на більш високий щабель професіоналізму і тим самим створювати свій позитивний імідж.

Важливою складовою іміджу педагога є вербальна й невербальна поведінка. Вона охоплює такі образи, як візуальний, основними складниками якого є культура зовнішнього вигляду, культура рухів, принципи і правила етикету; внутрішній, до складу якого входить психотехніка; вербальний, з культурою мовлення, мовним і мовленнєвим етикетом; акторський, що передбачає наявність акторських умінь (Michajlyszyn R., 2016).

Імідж педагога С. Якушева трактує як інтегративну якість особистості, синтез інтелектуальної, мовної, середовищної й артистичної культури. Відтак, імідж особистості формується багатьма чинниками, до яких можна віднести габітарний, імідж середовища, вербальний імідж та ін. Ці якості можна вважати іміджеформуючими чинниками. Вони є найважливішими складовими процесу формування образу педагога (Якушева С., 2011).

У науковій іміджології представлено компоненти вербального іміджу. Так, на думку М. Збронської, як стверджує Л. Хавкіна, вербальний імідж складається з

двох компонентів: звуковий компонент, до складу якого входить свобода створення звуків, дикція, діапазон інтонацій та мовленнєвий компонент, який передбачає наявність словникового запасу, логічності й аргументованості мовлення (Хавкіна Л., 2013). Це є вкрай важливим, оскільки концентрація уваги, сприймання інформації, розумова активність цілком залежать від емоційності, образності, інтонації та мелодики мови педагога, а також від зорового контакту з аудиторією.

Використання влучних, емоційно-зabarвлених мовних засобів дозволяє передати знання та спонукати до активної пізнавальної діяльності. У цьому контексті мова, володіння видами мовлення та мовна культура виступають головними критеріями іміджу педагога.

У структурі міжособистісних відносин повинен переважати демократичний стиль спілкування, допускаються лише конструктивні конфлікти з принципових питань, прагнення до співробітництва з колегами, висока самооцінка.

До професійних рис особистості педагога слід віднести: широку ерудицію і вільний виклад матеріалу, вміння враховувати психологічні й вікові особливості аудиторії, володіння темпом мови, а також загальну і спеціальну грамотність, звернення по імені, на «Ви», вміння чітко формувати конкретні цілі, а також вміння контролювати ступінь засвоєння навчального матеріалу.

Відтак, майстерність фахівця, яка є складовою професійно-педагогічного іміджу, залежить від рівня його вербальної поведінки. Як бачимо, імідж педагога виконує комунікативну, інформаційну, когнітивну, емоційну функції, які відбивають специфіку його сутності, формують його педагогічну культуру та візуальну привабливість.

Постійне самовдосконалення й саморозвиток відіграють важливу роль у формуванні позитивного професійного іміджу та сприяють ефективності професійної діяльності.

Ефективний менеджмент освітнього простору сучасного закладу освіти залежить не тільки від рівня педагогічної майстерності педагогів, а й від професійної компетентності управлінської діяльності керівника, який повинен бути обов'язково творчим, креативним, перспективним. Він постійно повинен

упроваджувати освітні інформаційно-комунікативні технології, інноваційно підходити до вирішення завдань виховання та навчання, розвивати освітній простір для самовизначення особистості, її повноцінного, своєчасного і всебічного розвитку, виховання ініціативності.

Рівень володіння основними функціями менеджменту керівник демонструє в процесі здійснення управлінської діяльності, реалізуючи посадові компетенції. Критерій успішності керівника реалізується через його репутацію, тобто визнання громадськістю. При цьому враховується не лише майстерність керувати, а й людський фактор, взаємовплив керуючої та керованої підсистем, продуктивна ділова взаємодія з соціумом, в основі якої – прийняття, схвалення цілей і задач освітнього закладу, постійна підтримка і покращення контактів з різними громадськими організаціями й установами, референтними соціальними групами, формування політики закладу (Даниленко Л., 2004).

Проблема створення особистістю власного професійного іміджу спонукала до зародження нової галузі – педагогічної іміджології, яка наразі вивчається багатьма вченими і трактується, наприклад, О. Межерицькою як науковий напрям, покликаний розробляти й використовувати теорію та практику формування іміджу педагогічних працівників, освітніх навчальних закладів, іміджу самої системи освіти в країні (Межерицька О., 2010).

Для нашого дослідження цікавою є думка Ю. Палехи. Науковцем представлена педагогічна іміджологія як така, що розглядає проблеми психолого-педагогічного порядку в процесі формування іміджу педагогів у закладах освіти і спеціалізованих установах, учителів середніх загальноосвітніх (ОШ, ліцеї, гімназії, колегіуми) і середніх спеціальних (профільних) навчальних закладів, викладачів закладів вищої освіти (Палеха Ю., 2005).

У науковій іміджології поняття іміджу в закладах освіти є неоднозначним, бо залежить від багатьох факторів – педагогічного потенціалу, рівня освітніх послуг, навчально-методичної бази, матеріально-технічного забезпечення, адміністративно-господарської діяльності і т.ін.

Сьогодні є важливим процес формування внутрішнього й зовнішнього іміджу закладів освіти. У науковій іміджології виділяють поняття внутрішнього та зовнішнього іміджу компанії. Внутрішній – це сприйняття компанії її працівниками й керівництвом. Внутрішній імідж також впливає на сприйняття компанії суспільством. Зовнішній імідж компанії – це те, як її сприймає суспільство. Зовнішній імідж складається із громадської думки про компанію, ставленням персоналу до роботи і зовнішнього вигляду тощо (Хавкіна Л., 2013).

Таким чином, лише гармонійне поєднання і взаємозумовленість зовнішнього та внутрішнього іміджів компанії або іншого утворення можуть забезпечити оптимальний результат і, як наслідок, – бажану громадську думку.

У контексті досліджуваної проблеми найголовнішими внутрішніми умовами створення іміджу закладу освіти є високий рівень професійної компетентності педагогів, злагоджена робота колективу як єдиної команди відповідно до сучасних вимог, інноваційних технологій. Позитивне емоційне налаштування, загальний рівень культури педагогів, перспектива власного розвитку будуть завжди створювати позитивний імідж закладу.

У процесі формування зовнішнього іміджу закладу освіти важливим виступає історія, традиції, зовнішня атрибутика, що формує точку зору суспільства. Тому важливо сформувати позитивний імідж, який буде сприяти підвищенню престижу, а отже, авторитету і впливу. Позитивний імідж є також важливим фактором високого рейтингу навчального закладу. Проте складність полягає в тому, щоб утримувати високі позиції тривалий час. Це можливо за умови високого рівня професійної компетентності управлінців і педагогів, доцільного та вчасного впровадження навчальних інноваційно-комунікаційних технологій в освітній простір закладів освіти.

Висновки / Conclusions. Таким чином, професійно-педагогічний імідж закладів вищої освіти залежить від рівня професійності педагогів і має відповідати сучасним вимогам нашої держави. Інтенсивність становлення освітніх закладів зможе забезпечити високу ефективність і якість професійної діяльності, якщо вони

є лідерами у своїй галузі, мають авторитет і вбачають перспективу власного розвитку.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Даниленко, Л. І. (Ред.). (2004). *Підготовка керівника середнього закладу освіти*. Київ: Міленіум / Danylenko, L. I. (Eds.). (2004). *Pidhotovka kerivnyka serednoho zakladu osvity [Training of the Head of Secondary Educational Institutions]*. Kyiv: Milenium. [in Ukrainian].

2. Довга, Т. Я. (2015). *Імідж сучасного вчителя*. Кіровоград: ПП «Ексклюзив – Систем» / Dovha, T.Ya. (2015). *Imidzh suchasnoho vchytelia [Image of a Modern Teacher]*. Kirovohrad: PP «Eksliuzyv – System» [in Ukrainian].

3. Кононко, О. Л. (2006). Сучасний дитсадок: який він? *Дошкільне виховання*, 7, 3-6 / Kononko, O. L. (2006). *Suchasnyi dytsadok: yakui vin? [Modern Kindergarten: What Is It Like?]*. *Pre-school Education*, 7, 3-6. [in Ukrainian].

4. Зязюн, І. А., І., Крамущенко, Л. В. (2008). Педагогічна майстерність. Київ: СПБ Богданова А. М. / Ziaziun, I.A., i Kramushchenko, L.V. (2008). *Pedahohichna maisternist [Pedagogical Skills]*. Kyiv: SPB Bohdanova A.M.

5. Марєєва, Т. В. (2017). Професійний імідж вихователя дошкільного навчального закладу та його структура: SWorld – June 2017. Взято з <https://www.sworld.com.ua/konferua6/70.pdf> (дата звернення 11.04.2019) / Marieieva, T. V. (2017). *Profesiinyi imidzh vykhovatel'ia doshkilnoho navchalnoho zakladu ta yoho struktura [Professional Image of a Kindergartener and Its Structure]*: SWorld – June 2017. Retrieved from <https://www.sworld.com.ua/konferua6/70.pdf> (last accessed 11.04.2019).

6. Межеричька, О. (2010). Впровадження іміджології як компонента навчального процесу у вищих закладах освіти. *Теорія та методика управління освітою*, 3, 6. / Mezherytska, O. (2010). *Vprovadzhennia imidzholohii yak komponenta navchalnoho protsesu u vyshchikh zakladakh osvity [Implementation of the Imagology*

as a Component of Educational Process at Higher Educational Institutions]. Theory and Methods of Education Management, 3, 6 [in Ukrainian].

7. Палеха, Ю. І. (2015). *Іміджологія*. Київ: Видво Європ. ун-ту / Palekha, Yu.I. (2015). *Imidzhologia [Imagology]*. Kyiv: Vydvo Yevrop. un-tu [in Ukrainian].

7. Хавкіна, Л. М. (2013). *Іміджологія*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна / Khavkina, L. M. (2013). *Imidzhologia [Imagology]* Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina. [in Ukrainian].

8. Michailyszyn, R. (2016). Формування педагогічного іміджу – складова підготовки конкурентоспроможного фахівця. *PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Rocznik Polsko-Ukraiński, t. XVIII, 281–289 / Michailyszyn, R. (2016). Formuvannia pedahohichnoho imidzhu – skladova pidhotovky konkurentospromozhnoho fakhivtsia [Formation of pedagogical Image as a Component of a Competitive Specialist] PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Rocznik Polsko-Ukraiński, t. XVIII, 281–289 [in Ukrainian].*

9. Шепель, В. (2002). *Імеджологія. Как нравиться людям*. Москва: Народное образование. / Shepel, V. (2002). *Ymedzhologia. Kak nrayvtsia liudiam [Imagology. How to Be Liked by People]*. Moskva: Narodnoe obrazovanye

10. Якушева, С. (2011). Педагогический имидж современного преподавателя высшей школы, *Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии*. Материалы X междунар. науч.-практ. конф. (<https://sibac.info/conf/pedagog/x>). Новосибирск: Изд-во СибАК. / Yakusheva, S. (2011). *Pedahohycheskyi umydzh sovremennoho prepodavatel'ia vysshei shkoly, Lychnost, semia y obshchestvo: voprosy pedahohyky y psykholohyy [Pedagogical Image of a Modern Lecturer]*. Materyaly Kh mezhhdunar. nauch.-prakt. konf. (<https://sibac.info/conf/pedagog/x>). Novosybyrsk: Yzd-vo SybAK.